

KONSTANTIN PÄTSI MONUMENDI AVAMINE 21. OKTOOBRIIL 2022

Reedel 21. oktoobril avati ja pühitseti Tallinnas Estonia teatri tagusel ajaloolisel Uuel turul mälestusmärk Eesti Vabariigi väljakuulutajale, esimesele valitsusjuhile ja presidendile Konstantin Pätsile. Esmaspäeva hommikul jõudis kuju oma asupaika ja jäi ootama avamist.

2016. aasta jaanuaris tegid seitse Eesti ajaloo-

mälu edendamisele pühendunud seltsi ja ühingut ettepaneku rajada riigi sajandaks aastapäevaks Toompea lossi kõrvale mälestusmärk Konstantin Pätsile. See algatus ei teostunud, aga hiljem leiti Pätsi ausambale uus asukoht – Estonia teatri tagusel ajaloolisel Uuel turul.

(Jätkub lk 2)

Konstantin Pätsi monumendi avamine

21. oktoobril 2022

Kuju rajamiseks korraldas MTÜ Konstantin Pätsi Muuseum ulatusliku korjanduse ja sõlmis Tallinna linnavalitsusega lepingu ausamba püstitamiseks Estonia teatri taha.

Pätsi mälestusmärgi kavandivõistluse võitsid 2020. aasta suvel kujur Vergo Vernik ja arhitekt Toivo Tammik. Võidutöö “Riigipea” on raiutud Rootsist hangitud graniidist, mälestusmärgi alus on väljast vooderdatud Hiina graniidiga.

Tänavu märtsis rääkis skulptor Vergo Vernik “Aktuaalsele kaamerale”, et asja teeb keeruliseks see, et peab väga täpselt raiuma. “Ei tohi eksida. Kui kusagilt on valesti läinud, siis enam tagasi ei saa,” selgitas Vernik.

Kiviraidur Margus Kurvits lisas, et kivi on kõva ja kettaid kulub kõvasti. “See kivi on natuke imelik, et kipub tõmbama mõrasid sissepoole, siis peab olema mingi riskivaru seal, et tuleb teistpidi lõigata,” rääkis Kurvits.

Esialgul oli töö valmimise tähtaeg 3. august, ent tänavu suvel tabas kuju valmimist uus tõrge.

Juunis esitas skulptor Vernik Tallinna linnavalitsusele taotluse, et see pikendaks Pätsi mälestusmärgi valmistamise ja paigalduse lepingujärgset tähtaega, sest alltöövõtjana tegutsenud kiviraidur sattus kinnipidamisasutusse.

Töö valmis lõplikult Tallinna lähedal Laagris firma Kivi Kunst töökojas. Lõpuks jõudiski monument Estonia teatri taha.

21. oktoobri avatalitusel osales rohkelt rahvast. Kõnelesid president Alar Karis, Tallinna linnaeape Mihhail Kõlvart, kavandivõistluse žürii esimees Rein Veidemann ja Madis Päts. Mälestusmärgi pühitsesid Eesti Kirikute Nõukogu esimees peapiiskop Urmas Viilma ja Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku metropoliit Stefanus.

President Konstantin Pätsi säilmed maeti Eesti Muinsuskaitse Seltsi eestvõttel Tallinna Metsakalmistule 21. oktoobril 1990. Sel kuupäeval on teda igal aastal mälestatud.

UKRAINA SÕDA EI LÖPE ILMSELT NIPEA

Nii, nagu kogu 2021. aasta räägiti koroonaeptideemiast, nii on käesoleval aastal pidevalt juttu Ukraina sõjast. Otseselt sõjategevusest ning sellega kaasnevatest julgeoleku- ja majandusmuredest: toidu- ja kütusehindade tõus, mure talve üleelamise pärast, elatustaseme langus, mure saabuvate Ukraina põgenike pärast, ettevõtete võimalik pankrotistumine, kardetud saabuv majanduslangus ja palju muudki. Kõik see puudutab nii Eestit kui ka teisi Euroopa riike.

Sõjategevus Ukrainas kulgeb paljudele üllatuslikult Venemaale üha halvemini – Ukraina vägede edukas pealetung Harkovi piirkonnas ja ähvardus vallutada venelaste poolt vallutatud suurim linn (ainuke vallutatud oblastikeskus) Herson. Selles linnas elas enne sõja algust 283 tuhat inimest.

Viimases hädas, kui inimkaotused halvendasid juba tuntavalt Vene sõjaväe võitlusvõimet, kuulutas Putin välja osalise mobilisatsiooni. Kindlasti on selle üheks eesmärgiks noppida sunniviisil sõjaväkke vajalikke spetsialiste ja reservohvitseri, kuid paraku saadetakse ülejäänud seltskond vähese või suisa olematu väljaõppega rindele niioelda augutäiteks. Selline tegevus meenutab kangesti Teist maailmasõda, kuid Punaarmee mobiliseeritud ja täiendusmehi saadeti samamoodi (eriti aastatel 1941–1942) pidevalt kahurilihana rindele, kus nad kandsid suuri kaotusi. Ei usu, et see aitab sõda võita, küll aga annab Putinile võimalusi sõda edasi venitada. Ei too Venemaale kasu ka see, et kas protestist sõja või sõjas osalemise vastu on Venemaalt naaberriikidesse pagenud sadu tuhandeid inimesi – kindlasti ei ole seejuures tegemist mitte rumalamate või laisemate inimestega.

Mobilisatsiooniotsus andis venelastele lõplikult teada, et loba väikesest efektsest „erioperatsioonist“ on bluff ja käib tõeline suur sõda. Seejuures on Vene propaganda juba ammu ületanud kõik võimalikud valede rekordid ja muutunud tulgastavaks. Muide, väidetavalt ei sõdita Ukrainas mitte ukrainlastega, vaid hoopis NATO vägedega – kes nähtavasti on rindel asendanud Ukraina väeosad?

Kahju on ka Valgevene rahvast, keda Venemaa püüab igatepidi sõtta või lausa sihtmärgiks provotseerida.

Lääne-poolne majandusblokaad Venemaa vastu mõjub kindlasti, kuid aeglaselt ja kumulatiivselt. Nii et pealtnäha ei toimu midagi ja vene propagandistid hooplevad, et blokaadist on neile „ainult kasu“ – elu läheb „üha paremaks ja lõbusamaks“. Paraku mõjutab see muidugi negatiivselt ka Lääne riike endid, kus inimesed on harjunud kõrge elustandardiga – kaasa arvatud ka eestlased.

Kindlasti on imetlusväärne, kuidas Ukraina sõjavägi ja Ukraina rahvas igapäevaseid kaotusi kandes ning infrastruktuuri raketidega tulistamist trotsides võitleb oma hiiglasliku kurja naaberriigiga. Kuid on selge, et ilma Lääne massiivse abita nad seda ei suudaks – seega sõltub Ukraina saatus paljuski suurriikide omavahelistest suhetest – ja neis on piisavalt poliitikuid, kes soovikid sõja võimalikult kiiret lõppu. Loodame, et sõja tulemus Eestile ja eestlastele soodne on ning Ukraina riik vastu peab.

Slava Ukraine – herojam slava!

Elagu Ukraina, au kangelastele!

21. SEPTEMBER 2022 – PORKUNI LAHINGU 78. AASTAPÄEV

Hanno Tamm

Porkuni lahing toimus 21. septembril 1944 osana Teisest maailmasõjast. Lahing oli Saksa vormis eestlaste ja 8. eesti laskurkorpuse vahelistest võitlustest verisem. Käesoleva aasta Porkuni lahingu mälestuspäeva tähistamine 21. septembril 2022 kell 12.00 algas sümboolse vaskristi piduliku avamise ja pühitsemisega Väike-Maarja kiriku siseseinal. Tähelepanuväärse sündmuse tähistamisele Väike-Maarja kirikus oli kogunenud kirikutäis rahvast. Kolmapäevasele Porkuni lahingu aastapäevale olid sõitnud kohale vabandusvõitlejad üle Eesti. Osalesid kodutütred, noorkotkad, Väike-Maarja, Tamsalu ja Tallinna Westholmi õpilased, Väike-Maarja Päästekooli õppurid, kaitseliitlased jt.

Uhke oli vaadata kuidas koolinoored Väike-Maarja, Tamsalu ja Tallinna Westholmi gümnaasiumidest astusid kirikusse lippude lehvides. Väike-Maarja Päästekooli õppurid sammusid kirikaia väravast sisse rivisammul oma Väike-Maarja Päästekooli lipuga. Lippude paraad oli muljetavaldav. Väike-Maarja ja Tapa vallad olid esindatud vallavanemate tasemel. Kohal oli Kaitseliidu ülem brigaadikindral Riho Ühtegi, Kaitseliidu Viru Maleva esindajad, Eesti Vaba-

dusvõitlejate Liit eesotsas juhatuse esimehe Tiit Põderiga jt.

Jumalateenistuse Väike-Maarja kirikus viisid läbi Virumaa praost Tauno Toompuu ja Kaitseliidu peakaplan kapten Peeter Paenurm. Jutluse pidas ja õnnistas kirikulisi Tauno Toompuu. Kaitseliidu Viru Maleva kaplan ja Viru praost Tauno Toompuu lausus „Täna sel päeval on paslik mõelda risti kui lepitusmärgi peale.“

Pärast jutlust pöördus kirikuliste poole ja esines pikema kõnega Kaitseliidu ülem brigaadikindral Riho Ühtegi, kes meenutas, „Ka rohkem kui 800 aastat tagasi peeti madisepäeval lahingut, kus langes ainuke mees, keda eestlased on oma kuningaks kutsunud – Lembitu. Praegu, enam kui 800 aastat hiljem, on aastasadu tuksunud lootus täitunud ja meil on vaba Eesti riik. Paraku ei ole olukord sugugi kindel, ehkki on lootust, et asjad liiguvad paremuse poole.“ Ühtegi rõhutas: „Oluline on mäletada ajaloos juhtunut ning mitte kaotada inimlikkust“

Vaskristi avasid vaimulikud Tauno Toompuu ja Peeter Paenurm, sõjaveteran ning tuntud metsavend Ruuben Lambur ja Kaitseliidu ülem brigaadikindral Riho Ühtegi. Risti pühitses Kaitseliidu peakaplan kapten Peeter Paenurm.

„Täna 33 aastat tagasi pühitses pastor Madis Oviir Porkuni lahingupaigas Saueväljal ja Vistlas langenute haudadel kõrged vaskristid. Ta pühitses vaskristid ka nendele ristideta langenute haudadele, mida seal lahingupaigas on palju. Saksa poolel langenute haudade taastamine sai üle Eesti tuntuks “Porkuni vaskristide” nime all. Aga Porkuni lahing käis

edasi. Vaskristid hävitati korduvalt Vene sõjaväe ja vasevaraste poolt. Järel on vaid ristide tüükad. Otsisime aastaid hävingule sümbolset lahendust säilitada ajaloolle “Porkuni vaskristide” tuntuksaanud nimi.

2021. aasta Nelipühi ajal algatas EELK Väike-Maarja kogudus mõtte, paigutada ajaloolise gooti kiriku siseseinale Porkuni lahingus langenute vasest mälestusrist. Siin ta on! On väga tähtsusetlik, et risti valmistas sepp Ermo Lood Porkuni lahingupaigas Loksa külas Väike-Maarja kihelkonna ajaloolisel territooriumil. Punase vase kinkis risti autor Hanno Tamm Tisleri talust. Toetas Eesti Vabadusvõitlejate Liit. Me kõik usume, et siin kirikus Jumala kaitse ja koguduse hoole all on põlistatud langenute mälestus. Hanno Tamm, koguduse liige. Muinsuskaitseja, Porkuni lahingupaiga mälestuskompleksi rajamise aktiivne kaasaitaja Hanno Tamme eestvedamisel avati esimesed vaskristid langenute mälestuseks Vistla ja Sauevälja matmiskohtades Porkuni lahingu 45. aastapäeval 21. septembril 1989. Nõukogude armee kõrgete väejuhtide käsul õhiti ristid, taastatud vaskristid varastasid vasevargad. Aga rahvas oli Porkuni vaskristid juba jõudnud omaks

võtta. Hanno Tamm juurdles kaua, kuidas Porkuni lahingu vaskristi, kui sümbolit edasi arendada. 2021. aasta kaunite nelipühade aegu sündis Hannol suurepärase mõtte. Paneme Porkuni lahingu vaskristi Väike-Maarja kiriku siseseinale, kus ta jääks igaveseks mälestuseks ja auks lahingus langenuile. Nii on see nähtav kirikulistele ja toimunud ajalooline sündmus ei unune ning kandub edasi ka järgnevatel põlvkondadele.

Mõeldud-tehtud ja Hanno asus tegutsema. Ta leidis oma põhjatust varaaidast sobiva vasklati, mis oli nagu loodud

vaskristi sepiamiseks. Aga kõigepealt tuli luua risti valmistamiseks tehniline lahendus. Hanno Tamm valmistas risti täiemõdulise puidust mudeli. Läbirääkimised Väike-Maarja koguduse ja Muinsuskaitsega vaskristi paigaldamiseks kirikusse lõppesid edukalt ja Hanno Tamme lahendus kiideti heaks. Nüüd tuli üles otsida sepp, kes risti valmis teeks. Õnneks elab Loksa külas tuntud sepp Ermo Lood. Sepale risti autori tehniline lahendus meeldis ja Ermo Lood asus sepiama Porkuni lahingu sümboliks saavat vaskristi lahingu paigas Loksa külas. Vaskristi juurde kuulub ka ümar vasest plaat, millel andmed Porkuni lahingu, vaskristi sepiatja ja Hanno Tamme isatalu – Tisleri talu nimedega.

Plaadi materjali hankimisel olid keerukamad lood. Lõpuks, pärast pingsat otsimist, leiti sobiv materjal Tallinnast. Vaskplaadile teksti süvistamisel on kasutatud lasertehnoloogiat. Siin ulatas abistava käe Porkuni Paeroosi talu peremees Ain Aasa, kes korraldas plaatide graveerimise Tallinnas vastavas firmas. Vaskplaadist valmistati kümnekond koopiat, mis jagati auväärt külalistele ja vaskristi saamisloos osalenud inimestele. Koopiad jagas välja Eesti Vabadusvõitlejate Liidu juhatuse esimees Tiit Pöder ja plaadi autor Hanno Tamm.“

Kindral Riho Ühtegi autasustas Porkuni lahingu sümboli – vaskristi autorit Hanno Tamme Kaitseliidu ülema medaliga.

Jumalateenistus ja pidulik vaskristi avamine Porkuni lahingus langenuile Väike-Maarja kirikus oli hästi korraldatud ja meeldejääv. Väike-Maarja vald, eesotsas vallavanema Indrek Keskülaga, nõunik Maire Haava, Tapa vald, EELK Väike-Maarja kogudus ja koguduse liige Hanno Tamm tegid ära suure töö selle ürituse eeskujulikuks kordaminekuks. Kiriklik teenistus, vaskristi avamine ja koos lauldud kiriklikud laulud lisasid rahva meeleollu tubli annuse isamaalisust ja kirikust lahkudes olid inimesed rõõmsad.

Pärast väikest seljasirutust ja muljete vahetust suunduti edasi Porkuni lahingus langenute ühishaudade juurde Loksas ja Vistlas, kus jätkus austuse avaldamine langenuile kõnedega ja lillede ning pärgade asetamisega langenute mälestuseks.

VASTUPANUVÕITLUSE PÄEV – 22. SEPTEMBER

22. septembril 1944 algas Eesti vastupanu punasele okupatsioonivõimule ning võitlus vaba ja demokraatliku Eesti eest. Vastupanuvõitlus ei tähendanud vaid relvastatud vastuhakku okupatsioonivõimule metsavendade ja soomepoiste poolt, see kätkeb ka põhiseadusliku riigivõimu taastamist ja eksiilvalitsuse tegevust, koolinoorte põrandaalust organiseerumist vaba Eesti eest, läbi terve okupatsiooniajal toimunud protestiaktisioone kuni Eesti aadete ja väärtuste alalhoidmiseni. Eesti ei alistunud kunagi ja vastupanu erinevates vormides kestis Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamiseni 1991. aastal.

22. septembril möödus 78 aastat päevast, mil algas meie vastupanu 1991. aastani kestnud Nõukogude okupatsioonile. Vastupanuvõitluse päeval tähistame igapäev panust võitluses okupatsioonivõimu vastu ning vaba ja iseseisva Eesti eest.

„Eesti ei alistunud kunagi,“ ütles riigisekretär Taimar Peterkop. „Vastupanuvõitluse olulisusest

saame tänase Vene agressioonisõja taustal Ukrainas paremini aru kui kunagi varem. Meie kogemus näitab, et maad võib ju okupeerida, kuid seni, kuni rahvas ei väsi võitlemast, on põhjus ja kohustus demokraatlikel riikidel okupatsiooni mittetunnustada ning seni on võimalik taastada oma iseseisvus, kord ja vabadus.“

Tähtpäeva hommikul kell 7.04 heiskas XXI Kooli liputoimkond Eesti lipu Pika Hermannitorni. Sellega osutatakse koolinoorte kaalukale rollile vastupanuvõitluses okupatsioonivõimule ning XXI Kooli õuel 21. juunil 1940 Sidepataljoni ja okupatsioonivägede vahel peetud lahingule.

Kell 13 toimus mälestustseremoonia Otto Tiefi haual Metsakalmistul. Kõneles riigisekretär Taimar Peterkop ning asetati mälestuskimbud nii Tiefi hauale kui tema valitsuse liikmete mälestuskivi juurde. Peale mälestustseremooniat liiguti riigivanemate kenotaafi juurde, kus süüdati mälestusküünlad. Otto Tief oli 18. septembril

1944 ametisse nimetatud valitsuse juht, mis taastas *de jure* loetud päevadeks Eesti iseseisvuse ja otsustas jätkata võitlust iseseisva Eesti eest paguluses.

Kell 16 algas riigivanemate mälestusjumalateenistus Hageri kirikus. Koos EELK peapiiskop Urmas Viilmaga teenis EELK Lääne-Harju praost, Hageri koguduse õpetaja Jüri Vallsalu.

Süüdati mälestusküünlad ning mälestuskõne pidas MTÜ Konstantin Pätsi Muuseumi juhatuse liige Trivimi Velliste. Kümnest Eesti riigivane- mast kaheksa tapeti või suri okupatsioonivõimu tegevuse tõttu. Nende poolt sõnastatud ja ellu- viidud väärtused aitasid rahval alal hoida Eesti aateid.

Kell 18 algas akadeemiliste organisatsioonide rongkäik Tallinna raevoja platsilt mööda Harju tänavat Vabadussõja võidusamba jalamile. Kell 18.15 toimus pärjaasetamise tseremoonia, pärjad aetasid kaitseminister Hanno Pevkur, Tallinna

abilinnapea Tanel Kiik ja Eesti Korporatsiooni Liidu nimelt korp! Fraternitas Tartuensise esin- dus. Kell 18.20 algas tudengite traditsiooniline kõnekoosolek, tervituskõne pidas kaitseminis- ter Hanno Pevkur ja kaaskõne korp! Fraternitas Tartuensise vilistlane Andrus Karnau. Tudengi- organisatsioonid osutasid nii otsest relvastatud ja organisatoorset kui intellektuaalset vastupanu läbi terve okupatsiooniaja. Väheoluline ei ole tudengiorganisatsioonide tegevus iseseisvuse taastamisel.

SUUR PÕGENEMINE 78 AASTAT TAGASI

21. septembril möödus 78 aastat suurest põgenemisest ning Tallinnas Vabaduse väljakul oli selle päeva meenutuseks installatsioon “Pisarate paat”.

1944. aasta hilissuvel ja sügisel põgenes Eestist Teise maailmasõja pöördelisel hetkel sissetungiva Punaarmee eest 75 000 kuni 80 000 inimest, Balti riikidest kokku ligi 300 000 inimest.

Suurt põgenemist on nimetatud ka paadipõgenemiseks, kuna paljud läksid väikeste paatidega üle tormise mere Rootsi ja Soome. Seetõttu kutsuti põgenenuid ka paadipõgenikeks. Tõsi, enamus põgenes siiski suuremate laevadega.

Tallinnas, Vabaduse väljakul on seekord üles seatud sümboliseelt üksik puupaat, mis on täitunud “paadipõgenike pisaratega”. See paat võib olla teel Soome, Rootsi või Saksamaale.

Põgenemisteed on ohtlik, sest käis sõjategevus, ent Nõukogude Liidu terrori eest pääse-

mise nimel olid inimesed valmis enda ja oma perekonna elu kaalule panema. Enamik paate oli ohtlikult ülekoormatud. Sageli jäi merel mootor seisma ja torm võis paadi vastu rannakaljused puruks peksta. Kui palju paate päralt ei jõudnud ja merel kadunuks jäi, on praegu võimatu öelda. Suurimaks tragöödiaks oli laatsarettlaeva „Moero“ hukkumine 22. septembril, mis viis merepõhja sadu eestlasi.

Soome põgenes hinnanguliselt 7000 kuni 9000 eestlast, kust liiguti edasi neutraalsesse Rootsi, kartes tagasisaatmist Punaarmee okupeeritud Eestisse. Rootsi jõudis 27 000 kuni 29 000 eestlast, kes olid peamiselt pärit Lääne-Eestist ja saartelt. 1944. aasta hilissuvel ja sügisel jõudis sinna Eestist üle 600 laeva ja paadi. Saksamaale evakueerus erinevatel andmetel 42 000 kuni 45 000 eestlast, kuid mindi ka piki rannikut või rongidega läbi Läti ja Leedu.

Eestist olid sunnitud lahkuma nii Eesti vabariigi aegsed kultuuriinimesed, poliitikud, tervishoiutöötajad ning põllumajandus- ja haridustegelased, kuid pooled põgenejatest olid põlumehed, kalurid või töölised. Suur arv oli ka võõrsile jäänud noori, kes saavutasid võõrsil hea positsiooni. Oma uutes asukohtades moodustasid eestlased erinevaid Välis-Eesti organisatsioone, mis tegelesid eesti kultuuri säilitamise ja koostöös läände jäänud Eesti diplomaatidega omariikluse taastamise eest võitlemisega.

SOOMEPOISTE MÄLESTUSPÄEV

Peep Pillak

3. septembril toimus Muuksi linnamäel Põhjatähe mälestusmärgi juures soomepoiste mälestuspäev, mis oli pühendatud soomepoiste kodumaale tagasituleku ning Pilka ja Pupastvere lahingute 78. aastapäevale. Ligikaudu kolmest ja poolest tuhandest soomepoisist ehk siis Eesti vabatahtlikust, kes teenisid Teise maailmasõja ajal Soome sõjaväes, on tänaseks elavate kirjas parkümmend. Neist viis elab Eestis, kellest kolm ka üritusel osalesid: Artur Roopalu, Jaanus Jahiloo ja Lembit Kaselaan.

Põhjatähe mälestusmärgi jalamile asetati Eesti ja Soome Kaitseväge, Soome Suursaatkonna, Eesti ja Soome Soomepoiste Pärimusühingu, Vabadusvõitlejate Liidu, Finnaari, Kuusalu valla ja kolme kohaliku külaseltsi poolt pärjad. Kõnelesid Eesti Kaitseväge juhataja asetäitja kindralmajor Veiko-Vello Palm, Soome Kaitseväge Karjala brigaadi ülem brigaadikindral Jukka Jokinen, Soome suursaadik Vesa Vasara, Soomepoiste Eesti Pärimusühingu esimees Mati Blumfeldt ja juhatuse liige Henn Põlluaas ning veel mitmed teised. Kõik nad rõhutasid Eesti ja Soome koostöö vajadust meie iseseisvuse eest seismisel ning tõstsid esile soomepoiste rolli meie ühise vaenlase vastu võitlemisel. Ühiselt lauldi Soome ja Eesti hümmi. Seoses mälestuspäevaga avati Muuksi linnamäele viivad uued trepid, mis ehitati Eesti-Soome ühistööna talgute korras ja Põhjatähe mälestusmärgi eesti-, inglise- ja soomekeelne infostend.

Muuksi linnamäelt mindi

Kupu külla Näkiallika tallu, kus juba paljude aastate vältel on soomepoiste mälestuspäeval pakutud Kalevi Rönqvisti eestvedamisel Finnaari poolt lambapraadi. See on Soome traditsioon, et veteranide auks küpsetatakse maa sees *rosvo-paisti*, mida serveeritakse kartulipudru, marineeritud kurkide ja Lapi juustuga, sinna juurde käib ka üks naps. Näkiallika talus meenutati Soomepoiste Pärimusühingu endist esimeest Peeter Kivimäed (1955–2020), kes rajas oma kodutallu Tööriistamuuseumi, sepikoja ja soomepoiste toa.

Estonian World Review artikkel

Eesti lendurid vene allveelaevade vastu 1942–1943

Eelmises „Vaba Sõnas“ oli juttu Remi Milki lenduripäevadest Teises maailmasõjas. Eri-nevalt paljudest teistest eesti lenduritest, kes käsid öösel pommitamas venelaste positsioone maarinnetel, tegutses tema teises üksuses, mis sooritas luurelende Läänemere kohal ja võitles ka Balti laevastiku allveelaevade vastu. Kuidas nende allveelaevadega tegelikkuses oli?

Järgnev katkend pärineb H.Ojalo raamatust „Kibeda lõpuni“.

Sonderstaffel Buschmann (Buschmanni lennusk)

Sonderstaffel Buschmann oli esimene eestlastest komplekteeritud Saksa lennuväeüksus, nimetatud ülema Gerhard Buschmanni nime järgi. Kõnekeeles nimetati seda vahel ka lihtsalt Buschmannstaffel.

Kes oli Gerhard Buschmann, kelle järgi üksus oma nime sai? Ta oli baltisakslane, tõeline eesti-maalane, Eesti ja eestlaste sõber, kes tegi Teise maailmasõja ajal palju oma väikese kodumaa heaks. Asendamatu oli eesti ja saksa keelt valdav mees suhtlemises Saksamaa ametivõimude

ja eesti lendurite vahelise ühenduslülina. Seejuures ei saa öelda, et ta isiklikult sellest märgatavat suurt kasu sai, kohati aga pidi taluma ka ebameeldivusi.

Gerhard Buschmann oli 1941. aasta sügisel Saksamaa sõjaväeluure Abwehr teenistuses ning saabus Tallinna organiseerimaks siin kaugluureüksust Leningrad. Tallinnas sai Buschmann kontakti endiste aeroklubi kaaslastega, kes teavitasid teda neljast lahtivõetud ning peidetud PTO-4 lennukist (need ei olnud eespool mainitud lennuskadrilli omad).

Need võetigi 1942. aasta algul kasutusele vastloodud eestlastest koosnevas Saksa lennuüksuses Sonderstaffel Buschmann. Hiljem olid samad lennukid kasutusel Liepajas loodud lennukoolis, ning mis 1944. aastal toodi üle Pärnus avatud lennukooli. Pärnu lennukooli evakueerimisel viidi need lennukid Saksamaale, kus ilmselt hävisid.

PTO-4 kujutas endast Eestis kodumaiste konstruktorite Voldemar Posti, Rein Tooma ja Otto Orgi loodud kahe lahtise kabiiniga alltiivalist puitkonstruktsiooniga monoplaan-õppelennukit. Kokku ehitati neid 7. Neist 2 olid aastatel

1938-1940 kasutusel Õhukaitses ja 5 Eesti Aero-klubis.

Sellise relvastamata lennuki meeskonnas oli 2 meest, maksimaalne kiirus ulatus kuni 245 km/h.

Buschmann pakkus 1942. aasta jaanuaris Saksa mereväe kohapealsele juhatusle eestlas- tega mehitatud endisi Eesti lennukite luurelen- dude sooritamiseks. Võib oletada, et ilma Busch- manni (kellel ei olnud isegi ohvitseriaustet) organiseerimistalendita, eesti kogenud lendurite initsiatiivita ja nelja lennuki olemasoluta oleks eestlaste lennuväeüksuse loomine toimunud kau- gemas tulevikus või koguni üldse ära jäänud. Näiteks Lätis moodustati rahvuslik lennuväeük- sus alles 1943. aastal.

„Jaanuaris 1942 tegin Läänemere saksa sõja- laevastiku staabiülemale mereväekapten Kon- rad Engelhardtile ettepaneku formeerida Eestis maksvatel alustel eesti rannaluure üksus. Mere- väekapten Engelhardt avaldas mu ettepaneku vastu suurt huvi, lubades omalt poolt seda toe- tada. Saksa mereväel ei olnud luba formeerida endale lendavaid üksusi, kuigi tal oli järjest ras- kusi saada saksa lennuväelt vajalikku toetust. Sellepärast pooldasid minu projekti kohe mere- väe kõrgemad staabid. Võtsin ka ühenduse kol. Villem Saarseniga, soovides kuulda, kas eesti sõjaväelased võiksid põhimõtteliselt eesti lennu- üksuse formeerimise vastu olla. Selgus, et eest- lastel ei olnud midagi selle vastu. Lendasin koos mereväekpt. Engelhardtiga jaanuari keskpaiku „Luftflotte I“ staabiülema juurde, kes nõustus minu kavatsusega.“

Sonderstaffel Buschmann (kõnekeeles mõni- kord ka Buschmannstaffel) alustas tegevust 12. veebruaril 1942. aastal. Tegemist oli harul- dase väeosaga selles mõttes, et selle loomisel ja tegutsemisel kasutati osavalt ära Suur-Saksa- maa erinevate väeliikide rivaliteeti ning ühtlasi sai ajada ka eesti asja. Üksuse mehed olid kirjas politseiüksustes ning nende palk maksti politsei eelarvest. Tehniline varustus, lennukikütus ning määrdeained saadi lennuväe käest ning ülesan- ded pidi andma merevägi. Samas oli sisemises korralduses piisavalt iseseisvust, mehed võisid kanda erinevat vormi või lausa erariietust ja ei pidanud ööbima kasarmus (mis oli kahtlemata mõnus – kodus on ikka parem). Üksuse staap asus algul mereväe staabihoones Vabaduse välja-

kul, praeguses linnavalitsuse majas. Lennukid ja muu vajalik paiknes Ülemiste lennuväljal, kuhu hiljem ka staap üle toodi.

Üksuse esimesteks lenduriteks olid Gerhard Buschmann ise, William Laanekõrb, Harry Habel, Herman Kabe, Ants Repnau, Koit Kava ja Mart Napa.

Kõige rohkem on Buschmannstaffeli tegevu- sest kirjutanud lendur Remi Milk.

Remi Milk: *„Väiksed sportlennukid olid raa- dioseadmeteta, vajaliku pimesilennu vahenditeta ja relvastamata. Ainsaks „relvaks“ lendureile oli rakettpüstol tunnusraketide tulistamiseks ja isik- lik püstol — igaks juhaks! Maapealne tehniline personal pidi korraldama vajalikke lennukite järelevaatusi ja kuuliaukude lappimisi külmast siniste sõrmedega. Lumevallid ulatusid angaari katuseni ja tihti tegi kogu üksus tõhusat tööd lumelabidatega, et lennukite angaarist välja saada.“*

1942. a. märtsi algul startis G. Buschmann esimesele vaenulennule. Esimest korda Eesti pikas ja võitlusterohkes ajaloos astus võitlusse ka meie lennuvägi ja seda ka Eestis ehitatud len- nukiga!

Juba esimeste lendude ajal ründas üht meie lennukit üheksa punast hävitajat. Tänu lenduri võimeile ja rahulikkusele meelitas ta hävitajad õhutõrje tule piirkonda ja need sunniti taan- duma. Nii lähiti igale lennuüksusele lootusega ainult enda lennuosavusele ja õnnele.

Kogutud luureandmed ja teated jääoludest andsid võimaluse asuda rünnakule saarte vallu- tamiseks Soome lahes. 17./28. märtsil vallutasid soomlased Suursaare. Aprilli algul vallutati Suur Tütarsaar soome, saksa ja eesti üksuste poolt. “

Buschmann ilmutas suuri organiseerimisvõi- meid ja asus otsima olemasolevatele lennukitele lisa. Ta leidiski sakslaste Lätis saadud sõjasaagi hulgast:

1 Miles Magister õppelennuk;

2 endist Poola RWD õppelennukit;

1 varem Läti lennuliinidele kuulunud De Havilland DH-89 Dragon Rapide reisilennuki.

Juba 1942. aasta suvel sai üksus omale esime- sed päris sõjalennukid – Heinkel He 60 mereluu- relennukid.

Tegemist oli vesilennukiga, mille maksimaalseks kiiruseks oli 240 km/h, lennuulatuseks 826 km, meeskonnas oli 2 lendurit ja relvastuses tavaliselt 1 kuulipilduja.

Remi Milk: „Heinkelid olid varustatud kahe sünkroniseeritud kuulipildujaga ees ja ühe liikuva kuulipildujaga vaatileja istmes. Lennukid olid varustatud korralike raadioseadmetega ja pimesilennu vahenditega ja nende lennuulatus oli suurem PTO-de omast. Korralik raadioside oli vajalik navigeerimiseks halva ilmastikuga, luureandmete kiireks teatamiseks, ilmateadete vahendamiseks, samuti ka vaenlase õhu- või merejõudude silmapiirile ilmumisest raporteerimiseks.

Uute lennukite saabumisega tõusis ka suurel määral lendava koosseisu endausaldus ja täis energiaga asuti saadud lennuülesannete täitmisel.

Siis hakati kasutama ka Ülemiste järve lennusadamat. Uute lennukitega lisandus ka uus ülesanne – salk hakkas teostama Nõukogude allveelaevade luuret Soome lahel ja ka väljaspool seda – Läänemere idaosas. 1942. aasta kevadest sügiseni tegutsesid Balti laevastiku allveelaevad aktiivselt Läänemerel ja uputasid hulga Saksa, Soome ja Rootsi laevu.

“Talvekuudeks vähenes lennutegevus, kuna lennutingimused olid rasked. Ülemiste järve jäätumise tõttu starditi nüüd Miinisadamast. Lennukid olid paigutatud sealasuvasse suurde angaari. 2–3-tunnine lend halva ilmastikuga, kärede külma jääpankadega kuhjatud Soome lahe kohal nõudis lendurilt suurt kehalist vastupidavust. Vaenlase ülekaal õhus ja paratamatu hävimise võimalus sundmaandumise korral jääsupis olid tugevat võitlusemoraali nõudvad lisategurid.”

Kuid peagi algasid probleemid: Saksamaa erinevad väeliigid ja ametkonnad läksid riidu, kellele peaks omapärane eesti lennuüksus alluma ja kas selline veider asi üldse eluõigust omab. Lõpuks lahendati asi niimoodi, et 1942. aasta detsembris allutati üksus lühikeseks ajaks vormiliselt Heinrich Himmleri käsutuses olnud 7. eriülesannetega lennugrupile. See lennugrupp ise paiknes Berliinis ja täitis kulleri- ning sideülesandeid (et selline tähtis mees, nagu Himmler ei peaks Göringilt lennukeid nuiama). *Buschmannstaffel* muudeti selle grupi 6. salgaks (saksa

keeles 6./*Fliegergruppe z.b.V 7*) ja tegutses Tallinnas edasi.

Kuid 1943. aasta kevadel saavutas Luftwaffe ikkagi oma eesmärgi – Buschmannstaffel likvideeriti, Gerhard Buschmann (kes tõenäoliselt oli kõrgema juhtkonna poolt ebasoosingusse sattunud) ise saadeti idarindele sõdima lendurvaatlejana ja üksus toodi Saksa õhujõudude alluvusse. Hiljem Buschmann ikkagi kerkis jälle paremale ametikohale ja tegeles Luftwaffe koosseisus olevate välismaiste lennuüksuste probleemidega.

Buschmann ise kirjutab sellest niimoodi:

„1943. a. kevadel hakkasid saksa rahvus-sotsialistlikud ringkonnad minu vastu töötama, süüdistades mind oma üksustele liigses iseseisvuse taotlemises ja et ma püüdvat luua iseseisvat eesti lennuväge. Seda süüdistust kordas mulle isiklikult ka kindralkomissar Litzmanni abi Haldenwang. Kõneluses Haldenwangiga selgus, et nad olid teadlikud minu poolt korraldatud Eesti Vabariigi aastapäeva mälestamisest oma üksuses 24. veebruaril 1943. Olin lasknud lennuüksuse koosseisu angaaris rivistuda, et seda väljast ei nähtaks. Varsti tagandati mind nn. „külmal teel“ lennuüksuse juurest ja viidi üle vaatlejaks saksa lähiluuere lennuüksuse juurde Leningradi ligidal Siverskajas.”

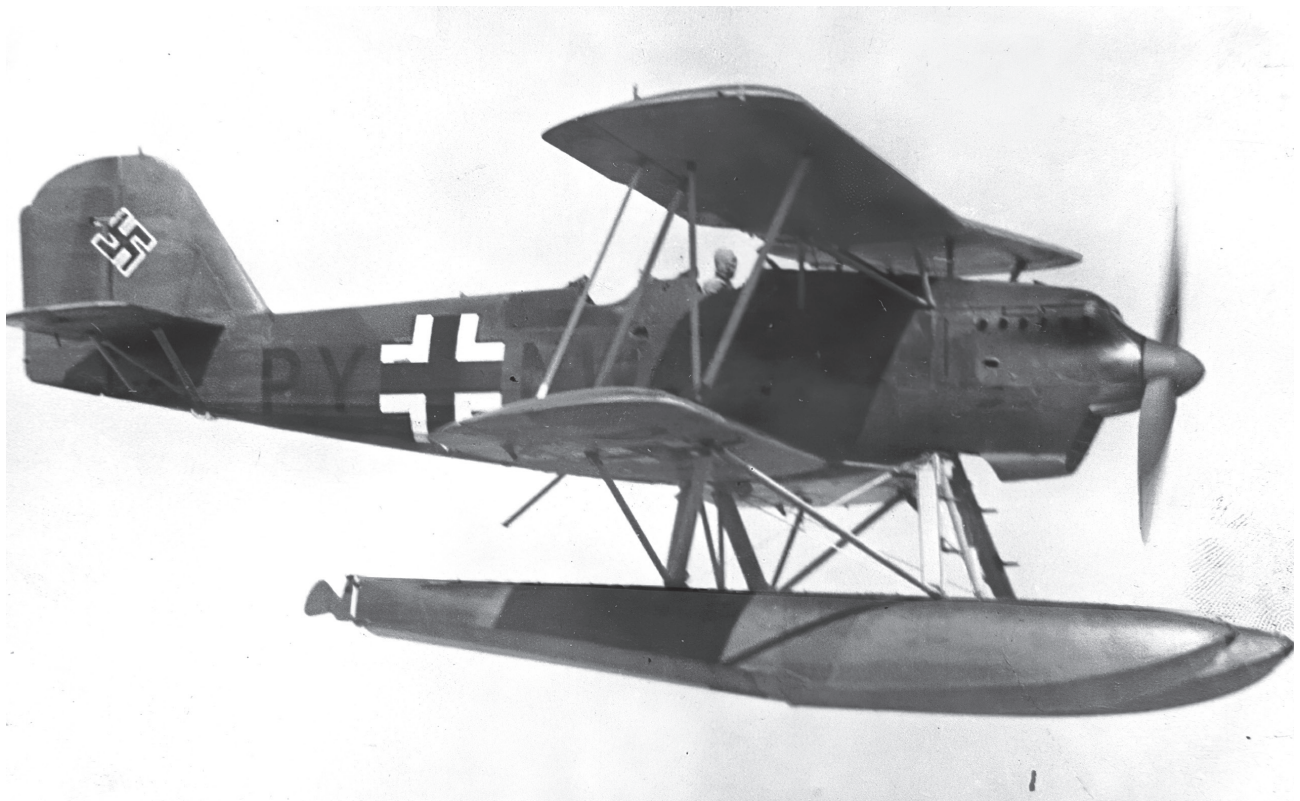
Kevadel saadeti esimesed eestlased ka Lätis Liepajas loodud lennuväekooli, kus toimus lendurite, vaatlejate ja pardalaskurite väljaõpe. 1944. aastal jäeti sinna õppima vaid lätlased, eestlased toodi Pärnusse, kus koolitus jätkus. Kokku sai väljaõppe ligemale sada eestlasest lennuväelast.

127. luurelennugrupp

127. luurelennugrupp (saksa keeles *Aufklärungsfliiegergruppe 127*, lühemalt *AGr 127*) loodi Sonderstaffel Buschmann baasil. 1. aprillil 1943 formeeriti nimetatud lennusalk ümber Luftwaffe koosseisu kuulunud 127.luurelennugrupiks. Gerhard Buschmann viidi üle teise luurelennuväe üksusesse ning tema asemel sai grupi ülemaks senine sakslasest sideohvitser kapten Paul Lehmann.

127. luurelennugrupp koosnes esialgu staabiüksusest ja kolmest lennusalgast. Esimene neist mereluure- (*1. (See)/AGr 127*), teine maalennu-

(2. (Land)/AGr 127) ja kolmas täiendussalk (3. (Ergänzungs)/AGr 127).

Grupp kasutas Ülemiste maa- ja järvelennuvälja ning lisaks veel Miinisadamas asunud vesilennukite angaari (seda siis, kui järv oli juba jääs, meri aga veel lahti).

Esimene salk sai 1943. aasta märtsis uued lennukid – 15 mereluurelennukit Arado Ar 95, mis võisid kanda kuni nelja süvaveepommi ning see võimaldas lisaks allveelaevade otsimisele ka neid jahtida sihiga nad uputada. Tõsi, allveelaevade uputamise juhtumeid eesti lendurite poolt teada ei ole, kuigi sõja ajal selliseid teateid avaldati. Selgituseks veel niipalju, et tegemist oli vesilennukitega. Salga ülemaks sai kapten William Laanekõrb, see jäi edasi tegutsema Ülemiste lennusaadamasse kuni septembrini 1944.

Arado Ar 95 lennukite maksimaalne kiirus oli 310 km/h, meeskonnas 2 meest, lennuulatus 1100 km ja relvastuses (lisaks süvaveepommidele – 800 kg kaalupiiranguga) ka üks kuulipilduja.

Kuidas allveelaevade otsimine toimus, sellest on Remi Milk 1958. aastal ilusa loo kirjutanud.

Episood eesti lennuüksuse vaenulennult

„Lendame Soome lahe kohal, Tütarsaartest lääne pool. Meie ülesandeks on luure ja jaht allveelaevadele meile määratud ruumis. Lend toimub umbes 200 meetri kõrgusel. Vaatleja jälgib hooliga tagasuunas õhuruumi, et vältida ebameeldivaid üllatusi – ja teraselt õlilaike merel. Neid leidub Soome lahel kõikjal, mälestusena 1941. a. sõjasuvel uputatud vene laevadest. Suuremad õlilaigud on märgitud boidega, et kontrollida ja eraldada uute õlilaikude tekkimist.

Eesti lenduritele ja vaatlejatele on need juba meelde jäänud rohkearvulistest lendudest.

Vene allveelaevu reetis nende propellerite laagrite vahelt väljaimbuv õli, mis veepinnale kerkides jätab allveelaeval „saba“ järele. Soome lahe vesi on sogane ja läbipaistmatu ja selliselt väga sobiv allveelaevade liikumiseks ja operatsioonideks.

Jõudnud Juminda neeme kohale, võtame kursi põhja poole. Lennanud vaevu paar minutit, juhib vaatleja tähelepanu värsketele ja väikestele õlilaikudele. Tiirleme sellel kohal ja pärast lähemat jälgimist oleme veendunud, et seekord on tõepoolest tegemist allveelaevaga.

Pommide elektrilised sütikud lülitatakse sisse. Pomme on meil kaasas neli ja need on erikonstruktsiooniga allveelaevade vastu võitlemiseks ja kohutava lõhkejõuga. Jälginud veelkordselt allveelaeva kurssi ja laeva võimalikku asukohta eelpool viimaseid õlilaike (õli tõuseb veepinnale aeglaselt allveelaeva edasi liikudes), lähen sööstlendu ja heidan kaks pommi. Kiire pöörak vasakule üles ja juba vapustab veepinda kaks tugevat plahvatust. Muud ei juhtu midagi.

Võtame uuesti kõrgust, teeme uue arvestuse ja laskume jälle sööstu. Jälle langevad pommid ja kostavad uued plahvatused. Pöördudes tagasi pommituspaigale on seal nüüd näha kiirelt kasvavat õlilaiku koos õhumullidega. Oleme saavutanud tabamuse – on see otsene või kaudne, seda me ei tea, kuid märk on lokaliseeritud ja vähemalt vigastatud. Kolmas sööst ja vaatleja heidab õlilaigu keskele erilise värvaine kotikese, mille sisu muudab kogu selle piirkonna kollaseks.

Saadame kiire šifreeritud raadioteate lennuväljale märgi tabamisest ja selle täpsest asupai-gast. Sama teate võtavad vastu ka raadioteateid pealtkuulanud mereväeüksused. Mitte väga kaugele ongi liikumas paar väiksemat sõjalaeva. Eelkõige tulistab aga vaatleja valgeid rakette, millega teatab allveelaevade ohust. Selle järele tulistab ta enda tunnusraketi ja nüüd lendame laeva suunas. Plinklambi abil teatab vaatleja laevadele märgi täpse asukoha, kuhu poole nüüd ka kaks sõjalaeva kihutab täiskäiguga.

Kuna bensiini jätkub, otsustame koostööd jätkata ise, alarmlennukeid Ülemistele välja kutsumata. Kuigi õlilaik on vahepeal suurenenud ja värvainega märgitud, on laevadel seda siiski raske leida. Kuid juhime need täpselt märgile,

pikeerides selle kohale. Koostöö peab olema täpne ja pidev. Kui laevad on märgile jõudnud, teevad nad endi eriseadmetega veelkordselt kindlaks allveelaeva asukoha ja siis heidetakse sellesse piirkonda veel vähemalt paarkümmend sügavveepommi.

Meri muutub kui keevaks nõiakatlaks, kus kõik kihab ja hävib. Meri on paksult täis surnud kalu. Teeme veel paar tiiru sellel kohal, kallutame lennukit siis hüvastijätuks ja tänuks hea koostöö eest. Laevadelt vastatakse lehvitamisega ja pöördume tagasi lennuväljale. Lennuaeg 3 tundi ja 45 minutit ja lennuraamatusse jätame väikese märkuse: õlilaik asukohaga pommitatud. Hiljem saabub tänu ja kinnitus allveelaeva uputamise kohta mereväelt.

See on vaid üks episood ja üks lend. Kogu Soome lahe kohal teostatud vaenulendude summa tõusis 1500-le ja neilt tuldi tagasi teadmisega, et oli antud oma panus meie maa ja mere kaitseks.“

Eitamata kuidagimoodi eesti lendurite panust allveelaevadevastases võitluses, tuleb märkida, et sõjapäevil kiputi oma edusammude ja võitudega liialdama. Seda tegid kõigi sõdivate riikide lendurid, allveelaevnikud, tankistid ja teisedki. Tavaliselt muutusid juurdekirjutused üha suuremaks sõja lõpupäevil. Ja kuna NSV Liidus varjati oma kaotusi, siis oli võimatu neid hiljem ka kontrollida.

Kuid ajad muutusid ja tänapäeval on Balti laevastiku allveelaevakaotused teada. Võimalik, et eesti lendurid vigastasid mõnd vene allveelaeva, kuid uuemate andmete põhjal puuduvad kindlad andmed, et eestlased oleksid aastatel 1942-1943 mõne Balti sõjalaevastiku allveelaeva uputanud...

HARALD RIIPALU SÜNNIST MÖÖDUS 110 AASTAT

Harald Riipalu 1912–1961

Harald Riipalu (enne nime eestistamist Harald Reibach) sündis 13. aprillil 1912 Peterburi kubermangus. Kui algas I maailmasõda, kolis pere Tartumaale Saare valda Kääpa jõe äärde, Küti talusse.

1920. a alustas Harald kooliteed Saare valla Ruskavere külakoolis, pärast selle lõpetamist Torma Kõrgemas Algkoolis. 1926. a jätkas Harald õpinguid Tartus Hugo Treffneri Gümnaasiumis, mille lõpetas cum laude 1932. a. 1932. aasta sügisel alustas Harald õpinguid Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas, ta kuulus ka korporatsiooni Sakala.

1933. a suvel kutsuti Riipalu ajateenistusse Valka, 3. üksikusse jalaväepataljoni. Juba sama aasta sügisel suunati ta Tondi Sõjakooli aspirantide kursusele. Kursused lõpetas ta suuskurjalgratturi erialal ja vabastati seejärel teenistusest. Aga nädal peale reservi arvamist kutsuti ta uuesti teenistusse: aspirant-üleajateenija instruktorina Tondi Sõjakooli. Pärast aastast teenistust astus ta Sõjakooli ohvitseride klassi.

1935. a abiellus Riipalu Tartus Olvi Hainiga, kellega tal sündis 13. novembril 1936 tütar Ede. Samal aastal lõpetas ta ka ohvitseride klassi jalaväe erialal ja ülendati lipnikuks. Tema teenistuskohaks sai 1. jalaväerügement Narvas, kuhu ta perega ka kolis.

1938. a eestistas ta oma nime Harald Riipaluks. Jaanuaris 1940 viidi nooremleitnant Riipalu 1. jalaväerügemendist üle Kaitseliidu Tartu Maleva nooreminstruktoriks. 17. juunil 1940 saadeti

päeval pataljoniülem haigestus ja Riipalu määrati tema asemele uueks pataljoniülemaks.

Surovikino juures osales 36. politseipataljon Stalingradi välisrindel 42 päeva kestnud rasketes Tshir'i kaitselahingutes. Lahingutes üles näidatud vapruste eest said 42 meest (sh H. Riipalu) II klassi Raudristi. 6. jaanuaril 1943 asus pataljon rongile ja sõidutati tagasi Eestisse, kuhu jõuti 18. jaanuaril. Kevade ja suve veetis

Kaitseliit okupatsioonivõimude diktaadi põhjal laiali. Riipalu jõudis teenida lühikest aega veel eksisteerivas sõjamineisteriumis ja viidi siis üle 2. jalaväepataljoni Tartus.

Peale Eesti annekteerimist Nõukogude Liidu koosseisu arvati 2. jalaväepataljon, kus Riipalu rühmaülemana teenis, 182. laskurdiviisi koosseisu – Elvas asuvasse 232. laskurpolku. Peale sõja algust Saksamaa ja NSV Liidu vahel toodi polk Värskla laagrist Elvasse, täiendati ja saadeti siis juuni lõpus Venemaale. Velikaja jõe lähedal Ataki küla juures õnnestus Riipalul väeosast põgeneda ja sakslaste poole üle minna.

Kuni vabastamiseni 31. märtsil 1942 viibis Riipalu Pihkva, Königsbergi ja Brandenburgi sõjavangilaagrites. 10. aprillil 1942 astus ta Tartus 36. politseipataljoni. Esialgu teenis Riipalu seal rühmaülemana, varsti aga 3. kompanii ülemana.

2. augustil viidi politseipataljon Valgevenesse partisanidega võitlema, augusti lõpul aga sealt edasi Ukrainasse vangilaagreid valvama. 19. novembril 1942 laaditi pataljon Sariski jaamas rongile ja viidi Stalingradi rindele, kuhu jõuti kolm päeva hiljem. Samal

Riipalu kodutalus ja pere seltsis, kirjutades ka analüüsiva aruande 36. politseipataljoni rindetegevusest, mida säilitatakse Eesti Riigiarhiivis.

2. augustil 1943 astus Riipalu Eesti SS-vabatahtlike brigaadi, mis oli väljaõppel Poolas Debica lähedal õppelaagris Heidelberg. Seal määrati ta algul kompaniiülemaks, varsti aga 45. SS-rügemendi I pataljoni ülemaks. Novembris osales brigaad partisanivastases võitluses Rosonas, viidi aga peagi edasi Neveli rindele venelaste läbimurret tõkestama.

Peale rahulikumat positsioonisõda toodi just brigaadist 20. SS-vabatahtlike diviisiks ümber nimetatud väekoondis Eestisse, kuhu Riipalu jõudis oma pataljoniga 11. veebruaril 1944. Juba 13. veebruaril oli tema 1. pataljon aga uuesti kaitsel Lämmijärve ääres, kus peeti maha paari-

Praha haiglasse. Seal oli ta umbes kuu aega ja suundus seejärel diviisi tagavarapataljoni Taani, kus ta oli staabi reservis. Kohapeal kontakteerus Riipalu Taani vastupanuliikumisega. Taani tõi ta ka naise, lapse ja ämma.

Peale sõja lõppu pääses Riipalu sõjavangistusse sattumisest ja emigreerus septembris 1948 Inglismaale. Tema olemise kohta eelnevalt taanlaste

päevane edukas lahing ja nurjati vaenlase järveületamiskatse. 22. veebruarist 4. märtsini 1944 osales pataljon edukalt Narva jõe ääres Vepsküla-Siiverti sillapea likvideerimisel. Hiljem autasustati Riipalut selle eest I klassi Raudristiga.

Aprillis sai Riipalust 45. rügemendi ülem. 24.–25. juulil lõi ta Auvere juures rügemendiga tagasi venelaste tugeva rünnaku Narva platsidarmi sissepiiramiseks ja vääristati selle eest Raudristi Rütülistiga. Augustis tegeles ta kodumaale saabunud soomepoiste probleemide lahendamise. Riipalul õnnestus septembris osa oma allüksustega sügisel Eesti alalt lahinguid pidades taanduda ja jõuda Saksamaale.

Eesti Diviis formeeriti nüüd uuesti Neuhammeris Ülem-Sileesias. 23. jaanuaril 1945 oli Riipalu oma 45. rügemendiga taas lahingus, kuid peagi Riipalu haigestus ja viidi südamerikkega

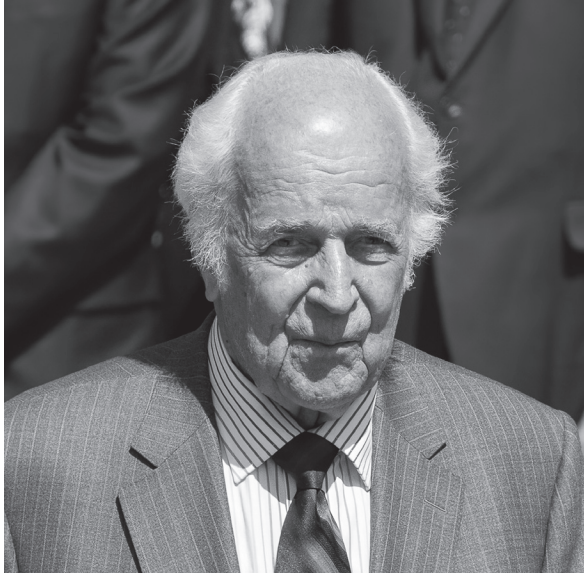
käes vangistuses on vastuolulised andmed. Algul elas ta perega Manchester'i lähedal, töötades vaibavabrikus, hiljem kolis aga Heckmondwiek'i. Inglismaal tegeles ta aktiivselt väliseestlaste seltsielu edendamise, olles mitmete traditsioonide ja organisatsioonide ellukutsumise peaorganisaatoreid. Ka lõi ta korporatsioon-seltsi taolise asutuse Eesti Üliõpilaskond Inglismaal. Harald Riipalu suri 4. aprillil 1961 49-aastasena haiglas südamerikke tagajärjel. Matused toimusid 7. aprillil. Harald Riipalu põrm tuhastati Dewsbury krematooriumis ja tuhk heideti Dewsbury kalmistu mälestusmurule.

Harald Riipalu 80. sünniaastapäeval, 1992. aastal avati Tartus Vabadusvõitlejate Liidu ja Tartu Muinsuskaitseklubi eestvõttel Hugo Treffneri Gümnaasiumis tema mälestustahvel (autor Ade Koch).

LEO ÕISPUU

3. august 1930 – 8. september 2022

Meie hulgast on lahkunud Memento auväärne, suurte teenetega liige Leo Õispuu, Memento Tallinna Ühenduse esimees.

Leo Õispuu sündis Kuressaares 3. augustil 1930. aastal. Esimese Nõukogude okupatsiooni ajal, 14. juunil 1941 küüditati Venemaale tema seitsmeliikmeline pere – ema, isa ja viis alaealist last. Siberimaa mulda jäid perekonnast ema, isa, vanaisa ja vanem vend. Pärast sõda, 1946. aastal põgenes Leo Õispuu nagu kümned tema saatusekaaslased Kirovi oblasti Nagorski rajoonist kodumaale. Veebruaris 1950 vahistati keskkooliõpilane Leo Õispuu koolipingist ja saadeti tapiga läbi vanglate tagasi sundasumisele Nagorski rajooni. Sundasumisel õnnestus L. Õispuul pääseda edasi õppima esmalt Permi Põllumajandusinstituuti ja seejärel üle minna Sverdlovski Polütehnilisse Instituuti. Tänu õpingutele sai võimalikuks pääsemine sundasumiselt. 1958. aastal saavutas Leo Õispuu üleviimise Tallinna Polütehnilisse Instituuti, et jätkata õpinguid kodumaal. 1960. aastal lõpetas ta TPI mehaanikateaduskonna.

Töötanud aastail 1958–1962 Ilmarise tehases konstruktorina, astus L. Õispuu aspirantuuri ning töötas seejärel teadurina TPI-s. Tehnikakandidaadi väitekirja kaitses ta 1967. aastal ning aastast 1968 töötas dotsendina TPI soojusenergeetika kateedris. Represseeritute ühenduse Memento loomise järel 1989. aastal lülitus Leo Õispuu aktiivselt uurimistöösse Leo Talve juhitud meeskonnas, mis tegeles Eestile okupatsioonidega tekitatud inimkaotuste selgitamisega. Töögrupp sai ametlikuks nimeks Eesti Represseeritute Registri Büroo (ERRB) ja töötab sellisena praeguse ajani. Leo Õispuu juhtis bürood alates 1992. aastast. Üle 30 aasta kestnud uurimistöo tulemusena on ERRB avaldanud ligi paarkümmend mahukat musta nimekirjaraamatut, igapähe andmed kümnete tuhandete Nõukogude okupatsiooni ohvriks langenud Eesti kodanike kohta. Kokku on neid nimesid kaugelt enam kui sada tuhat: võitlustes okupantidega langenud, vangistatud, küüditatud, mõrvatud, tööpataljonides sunnitööliseks saanud ja vägivallas hukkunud. Eesti rahva jaoks ülimalt vajalikku ERRB uurimistööd on teinud saatusekaaslased Memento organisatsioonist eesmärgiga jäädvustada kõigi kannatanute saatused. Selle töö juures oli Leo Õispuu visiooniga juhtija, sihikindel organiseerija, paljude raamatute puhul ka autor ja koostaja. Alates 1994. aastast juhtis Leo Õispuu esimehena Memento suurimat organisatsiooni – Memento Tallinna Ühendust. Aastail 2005–2007 ja 2015–2018 oli Leo Õispuu valitud Eesti Memento Liidu esimeheks, pärast seda aga auesimeheks. Teenete eest Eesti Riigi ees autasustas Vabariigi President Leo Õispuud 1998. aastal Eesti Punase Risti IV klassi teenetemärgiga.

Mälestus Leo Õispuust, tema mõtted ja kavandatu elab Mementos edasi.

VABALE EESTILE TRUU SURMANI

RALF KAUP

14. veebruar 1929 – 12. oktoober 2022

Teatame kurbusega auväärses vanuses Eesti Eruohvitseride Kogu toetajaliikme lahkumisest igavesele unele.

Ralf Kaup sündis Tallinnas 1929. aastal ja suri oma 94. aastaringil 12. oktoobril 2022.

Ralf tuli läbi raskest lapsepõlvest (lastekodu, elu tänaval jne), reisid koos loomadega Venemaale, Baltimaade vahelise solidaarsuse jalgsikõnd Tallinnast Vilniuse (14.05–14.06.1991), piirivalvurina Eesti Vabariigi piiril 1990-te alguses, mille kõik jäädvustas oma memuaaride raamatus “Tänavapoiss”.

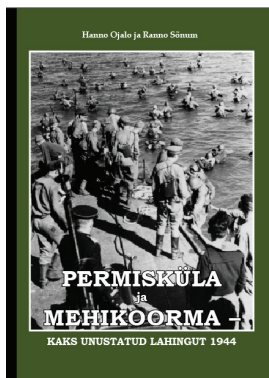
Ralf Kaup oli tulihingeline vabadusvõitleja, ajaloo huviline, eriti soomusrongepuudutavates küsimustes, pikaajane Eesti

vabadusvõitlejate Tallinna ühenduse Põhja piirkonna esimees ja kõrgele eale vaatamata ühingu liputoimkonna liige Eesti Vabadusvõitlejate Liidus ja Kindral Johan Laidoneri Seltsis, koos legendaarses isamaalises nelikus eakaaslaste Fredi Lepp, Elmar Kasesalu ja Vello Raiega. Ralf oli aktiivne osalema erinevatel mälestusüritustel kuni kõrge eani, patriootiline pillimees – akordioni ja lauluga avalikel ühisüritustel (kuni kahetsusväärse õnnetuseni mootorsaega, mil kaotas parema käe), hiljem ainult laulumees ja sõnaseadja – muuhulgas Ralf Kaup kirjutas Vabadusvõitlejate marsile, Piirivalvurite laulule, Kaitseliidu laulule ja Noorkotkaste laulule sõnad ja viisi.

VABALE EESTILE TRUU SURMANI

UUED RAAMATUD

Kirjastus Ammukaar

Hanno Ojalo; Ranno Sõnum

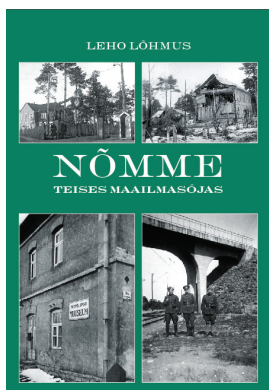
PERMISKÜLA JA MEHIKOORMA – KAKS UNUSTATUD LAHINGUT 1944

Teises maailmasõjas peeti Eesti pinnal rohkesti suuremaid ja väiksemaid lahinguid, sõjalisi operatsioone ja relvakokkupõrkeid. Osa neist on hästituntud ja ulatuslikku uurimist ja kirjeldamist leidnud, teised aga seevastu vähemtuntud.

Käesolevas raamatus on vähetuntud lahingutest välja valitud kaks augustis 1944 toimunud: Narva jões asuval Permisküla saarel ja Mehikoormas Peipsi ääres. Mõlemas lahingus osalesid eestlased ja nad leidsid aset ühe nädala jooksul. Ühine oli ka see, et mõlemas osalesid piirikaitserügementide sõdurid, kes kandsid seejuures raskeid kaotusi. Kahjuks lõppesid mõlemad lahingud Punaarmee väeosade võidu ja eestlaste kaotusega.

Ajaloolased ei saa minevikus toimunud sündmuse muuta, kuid võivad vaadelda neid erinevate nurkade alt. Ja samuti saavad nad meenutada lahingus langenud sõjamehi, kes võitlesid 1944. aasta suvel kõigile raskustele vaatamata oma parimate kavatsustega hoida Eesti pind puhas punasest katkust.

See raamat ongi pühendatud võitlustes langenutele.

Leho Lõhmus

NÕMME TEISES MAAILMASÕJAS

Nõmme oli enne Teise maailmasõja algust väljakujunenud linn oma infrastruktuuri ja hästi toimiva omavalitsusega. Siin ei puudunud midagi, mis ühel linnal olema pidi: teater, radiojaam, ajaleht, muuseum, kaubandus-teenindus ja väiketööstus. Puudus vaid üks – suurtööstus ja sellega kaasnev proletariaat. Nõmme elanike sotsiaalne koosseis ei pakkunud mingit tuge uuele võimule.

See asjaolu saigi meie kodulinnale saatuslikuks pärast 1940 aasta juunipööret. Aga alljärgnevalt kõigest lähemalt.

Nii nagu Eesti Vabariik ei mahtunud ka Nõmme linn uude poliitilisse süsteemi. Ta oli võõrvõimu silmis Eesti mudel, omanike ja isamaalisuse kants, kõige selle sümbol, mis tuli hävitada. Parempoolsus ja tugev isamaaline vaim üritati summutada Nõmme liitmisega tunduvalt proletaarsema Tallinna külge. Nii nagu Eesti liideti tunduvalt proletaarsema Venemaa külge.

Uutes tingimustes oli “Nõmme iseseisvus linnana sama illusoorne kui samaaegne Eesti kodanliku vabariigi iseseisvus riigina”. Nii võtsid situatsiooni kokku nõukogudeaegsed ajaloolased.

Ei ole siis ka imestada, et Nõmme omavalitsuse likvideerimine võeti ette ühe esimese aktsioonina juba mõni nädal peale seadusliku riigikorra kukutamist. Vastav valitsuse otsus ilmus 27. juulil 1940. aastal, kaks päeva hiljem vormistati Nõmme “likvideerimine” ka üleandmisaktiga.

2022

OKTOOBER

Lembit Kaselaan
Harri Lugu
Arved Valge
Aksel Peetsalu
Rein Kork
Evi Laula
Endel Arikas
August Roots

NOVEMBER

Aldor Öunapuu
Uno Kanep
Ago Juurik
Vello Marcelli-Tiido
Mart Puusepp
Rain Järv
Roland Püvi
Sirje Arro
Arvo Salumäe
Ants Martins

DETSEMBER

Edgar Truupärk
Helju Noode
Mati Kersna
Paul Peedi
Sulev Rink

Rahulikke jõulupühi ja meeleolukat vana aasta lõppu!

Infolehe toimetus: H. Ojalo – toimetaja, trükk – Grano OÜ, fotode autorid Aare Hindremäe ja Kristel Kitsing

Eesti Vabadusvõitlejate Liit

Address: Toompea 8, Tallinn, 10130

Kontakt: Tel. 666 04 30

e-post: vabadusvoitlus@hot.ee

http://www.evvl.ee

